

Téma:

**SZAKPOLITIKAI TANULMÁNY –
AGRÁRPOLITIKA**

Időszak:

2013. szeptember

Dátum:

2013. október 18.



SZÁZADVÉG
ALQJITVÁNY



SZÁZADVÉG
gazdaságkutató zrt.



STRATEGOPOLIS
KÖZMETIKAI TANULMÁNYOK ÉS TUDÁSGYAKORLATOK

Az anyag az NFM_SZERZ/378/1 (2012) számú
szerződés teljesítésére készült.

Tartalom

Vezetői összefoglaló.....	1
1. Monitoring	3
1.1 Agrár-külkereskedelmünk első féléves változása	3
1.2 Az élelmiszerek fogyasztói árának változása	5
1.3 Termelői árak változása	6
1.4 Az mezőgazdaság csődérintettsége	9
1.5 Jogszabályi összefoglaló az agrárágazatot érintő főbb változásokról	9
2. Elemzés	11
2.1 A fordított adózás bevezetésének hatásai	11
2.2 Szociális szövetkezetek	13

Vezetői összefoglaló

A magyar agrár-külkereskedelmi forgalom 2013. január-júliusa között csökkenő tendenciát mutatott, egyenlege 1,9 milliárd eurót ért el. Az agrárium jelentőségét mutatja, hogy a nemzetgazdaság külkereskedelmi szaldó 48 százalékát az agrár- és élelmiszeripari termékkör adta. Az export havi értéke meghaladta a 725 millió eurót, míg az importé a 390 millió eurót.

Az élelmiszerek fogyasztói ára az előző év azonos időszakához képest 1,7 százalékkal emelkedett. Az előrejelzések az év hátralevő részében mérsékelt növekedést prognosztizálnak.

A kedvező gazdálkodási körülményeknek köszönhetően a világ rekordszintű búzaterméséhez a kedvező hazai eredmények is hozzájárulnak: itthon 5,1 millió tonna búza termett, mely 25 százalékkal több az előző évinél. Az exportlehetőségeinket hátrányosan fogja érinteni, hogy a fekete-tengeri régió nagy exportőrei is jelentős mennyiségeket juttatnak a külföldre. A kedvező terméseredményeknek köszönhetően a malmi búza hazai termelői ára az elmúlt évihez képest több mint 30 százalékkal mérséklődött. A világviszonylatban szintén rekordtermést hozó kukorica hazai terméskilátásait a csapadékszegény nyárvégi időjárás jelentősen rontotta. A NÉBIH által becsült 5,8 millió tonna termésmennyiség exportra kerülő része így nyomott áron kerülhet értékesítésre, mely az érintett gazdákat a kevés termés miatt halmozottan érinti. A kukorica termelői ára mintegy negyedével marad el az elmúlt év azonos időszakában regisztrálttól.

A Magyar Nemzeti Bank korábban publikált összefoglalója kiemeli, hogy a mezőgazdasági ágazat pénzügyi stabilitása a többi ágazatét jelentősen meghaladja. Elmondható, hogy a mezőgazdasági vállalkozások a legmegbízhatóbb adósok közé tartoznak, csődrátájuk 3 százalék körüli.

A rendelkezésre álló statisztikák alapján megállapítható, hogy a hazai gazdálkodók a más ágazatokban foglalkoztatottakhoz képest alulképzettek. Az agrárszférában kiugróan magas a legfeljebb alapfokú végzettségűek aránya. Többségük a gazdálkodásukat elősegítő szakmai képzésekben nem vesz részt.

A NAV tájékoztatása szerint a fordított áfa bevezetése eredményeként a tisztességtelen piaci szereplők száma csökkent, így az általuk okozott piactorzító hatás is mérséklődött. Az adózók adózási morálja tekintetében javulás tapasztalható, a fiktív ügyletek köre szűkült, lecsökkent az adóelkerüléssel érintett értékesített áru mennyisége. Szakértők szerint azonban az adócsalások olyan mezőgazdasági ágazatokra való áttérjedés várható, amelyek esetében a fordított áfa bevezetése nem történt meg. Az adócsalás áthelyeződésével leginkább veszélyeztetett a liszt és a darák piaca, valamint a növényolaj-piac. Adócsalással jelentősen fertőzött ágazat továbbá a zöldség-gyümölcs ágazat. Ezen ágazatok esetében is indokolt a fordított áfa bevezetése.

A kedvező nemzetközi és hazai tapasztalatok alapján a mezőgazdasági tevékenységet folytató szociális szervezetek rendszerének szélesítése javasolt. A hazai szinten akár több tízezer embernek megélhetést biztosítani képes szervezetek működési környezetének javítása további

kormányzati közreműködést igényel. Indokolt az állami tulajdonú földek ezirányú hasznosításának vizsgálata, a szövetkezeteket érintő szabályozási környezet módosítása, átmeneti bértámogatás biztosítása, szociális segítői hálózat működtetése annak érdekében, hogy a periférikus elhelyezkedésű, gazdasági fejlődési lehetőségektől elzárt térségek öngondoskodási folyamata megindulhasson.

1. Monitoring

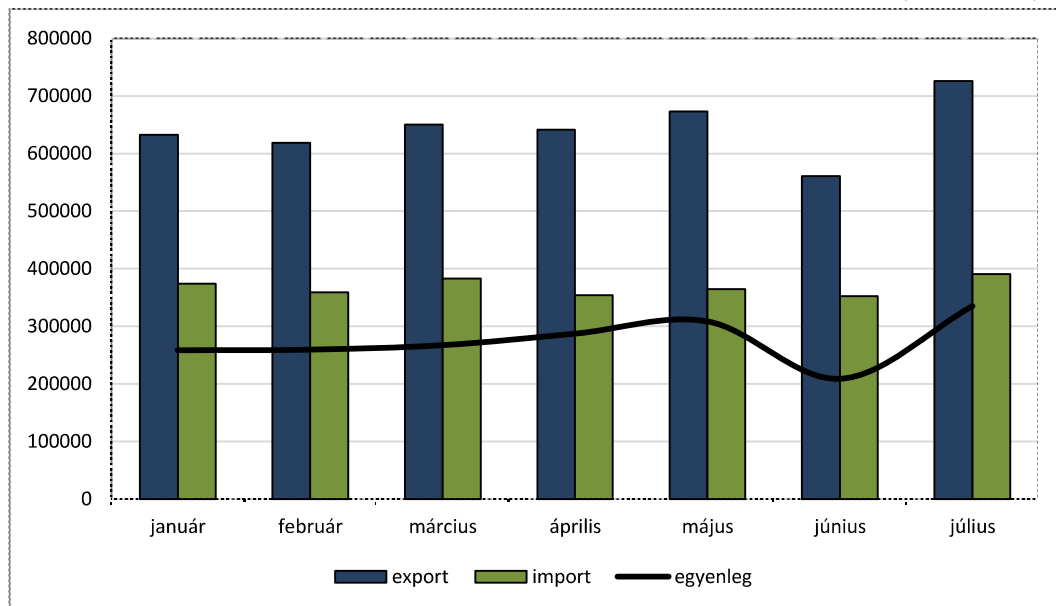
1.1 Agrár-külkereskedelmünk első féléves változása¹

A magyar agrár-külkereskedelmi forgalom 2013. január-júliusa között csökkenő tendenciát mutatott. Az agrárkivitel az előző hónapok tendenciáit követve, az első hét hónapban tovább csökkent (1,34 százalékkal az előző év azonos időszakához viszonyítva), mellyel 4,5 milliárd euró árbevételt ért el, ami mintegy 61 millió euróval kisebb teljesítmény az előző év azonos időszakához képest.

A behozatal a nemzetgazdasági átlagot meghaladó mértékben, 5 százalékkal emelkedett és túllépte a 2,5 milliárd eurót. Az export még így is közel dupláját tette ki az importnak, ezért a **külkereskedelmi mérleg pozitív volt január-július között**. Az export negatív, az import pozitív irányú változása az előző év azonos időszakához viszonyítva az agrár-külkereskedelmi egyenleg 8,75 százalékos csökkenését eredményezte, mely így **1,9 milliárd eurót ért el**.

A csökkenés ellenére az agrár-külkereskedelmi szaldó nemzetgazdasági jelentőséggel bír, hiszen a vizsgált időszakban **az agrár- és élelmiszeripari termékkör adta a nemzetgazdaság külkereskedelmi szaldó 48 százalékát**, miközben az agrárgazdasági export a nemzetgazdasági kivitelnek csupán a 9,5 százalékát, addig az agrárimport az országos importnak pedig csak az 5,9 százalékát képviselte.

1. ÁBRA: AGRÁR-KÜLKERESKEDELMÜNK JANUÁR-JÚLIUSI VÁLTOZÁSA (EZER EURÓ)



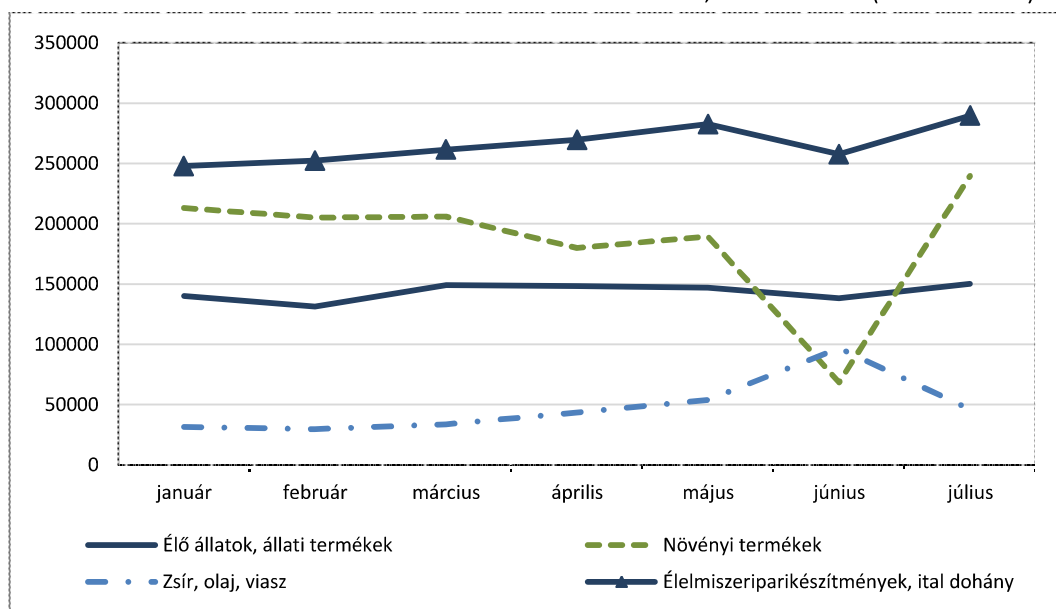
Forrás: KSH

¹ http://www.ksh.hu/stadat_eves_3_5

Az aggregált adatokhoz képest kedvezőbb képet festenek a havi bontású adatok. **Az export az előző hónaphoz képest 29 százalékos bővülést ért el, mellyel meghaladta a 725 millió eurót.** Így július ez idáig az év legnagyobb exportárbevételét eredményező hónapja volt. Az export esetében azért érdemes kiemelni a havi változásokat, mert a betakarítást követő első hónap gabonakivitele már érzékelhető növekedést hozott. **Az import** esetében is növekedésről lehet beszámolni az előző hónaphoz viszonyítva, a behozatal 10 százalékkal emelkedett, mely értékben **390 millió eurót** jelent. Júliusban az agrár-egyenleg is rekordot döntött a 334 millió eurós, 6 százalékos növekedést jelentő aktívummal.

A növényi termékek kivételével mind a három áruosztályban exportnövekedés zajlott le az év első hét hónapjában. A kivétel 41,3 százalékát adó magasan feldolgozott élelmiszerkészítmények, ital, dohány termékek 19 százalékos növekedést értek el, kompenzálva az év első hét hónapjában elért 28,7 százalékos növényi termék export visszaesést. A leggyorsabban mégis a viszonylag kis piaci hányadot képviselő zsír és növényi olajok kivitele bővült 41,7 százalékos exportnövekedéssel.

2. ÁBRA: EXPORTSZERKEZETI ARÁNYOK VÁLTOZÁSA, 2012-2013. (MILLIÓ EURÓ)



Forrás: KSH

A gabona és gabonakészítmények 28,3 százalékos, cukor és cukoráruk 9,2 százalékos és az olajos mag és olajtartalmú készítmények 41 százalékos csökkenése kivételével valamennyi árucsoport exportteljesítménye növekedett. Az előző hónapok tendenciáit követve kiugróan 28,1 százalékkal nőtt az állati takarmányok kivitele. Érdemes felhívni a figyelmet, hogy míg az olajos mag és olajtartalmú készítmények exportja csökkent, addig az állati olaj és zsír kivitele 5,5 százalékkal, a növényi olaj és zsír exportja pedig 43,3 százalékkal emelkedett. Az olajos mag kivételének csökkenéséért elsősorban a 2012. évi gyenge terméseredmények okolhatók, ennek ellenére mégis megjelenik hozzáadott érték export az olajtartalmú készítmények kivitelén keresztül.

Az élelmiszer, ital, dohány termékek kivitelének volumen növekedéséhez egyértelműen az ital termékek 40,8 százalékos, és a dohány dohányárak 42,3 százalékos emelkedése járult hozzá.

Az importon belül valamennyi áruosztály behozatala emelkedett. A növényi termékek importja 14,3 százalékkal, a zsír, olaj, viasz termékek importja 19,7 százalékkal bővült. A legkevésbé, 1,1 százalékkal az élő állat és állati termékek importja emelkedett.

Az árufőosztályokon belül egyedül az élő állat, cukor és cukorkészítmények, valamint dohányárak behozatalában volt csökkenés az előző év azonos időszakához képest.

Nettó importőri pozíciónk a tejtermékek és a dohánytermékek esetében régi keletű, a halak és puhatestűek (pl. kagylófélék, csiga), valamint a kávé, kakaó és fűszerek esetében pedig termelési adottságainknál fogva értelemszerű. Az egyéb élelmiszerek negatív külkereskedelmi egyenlege érzékelteti leginkább, hogy az élelmiszeripar itthon is piacokat veszített, ugyanis ez a termékkör főleg készételeket, magasan feldolgozott termékeket takar.

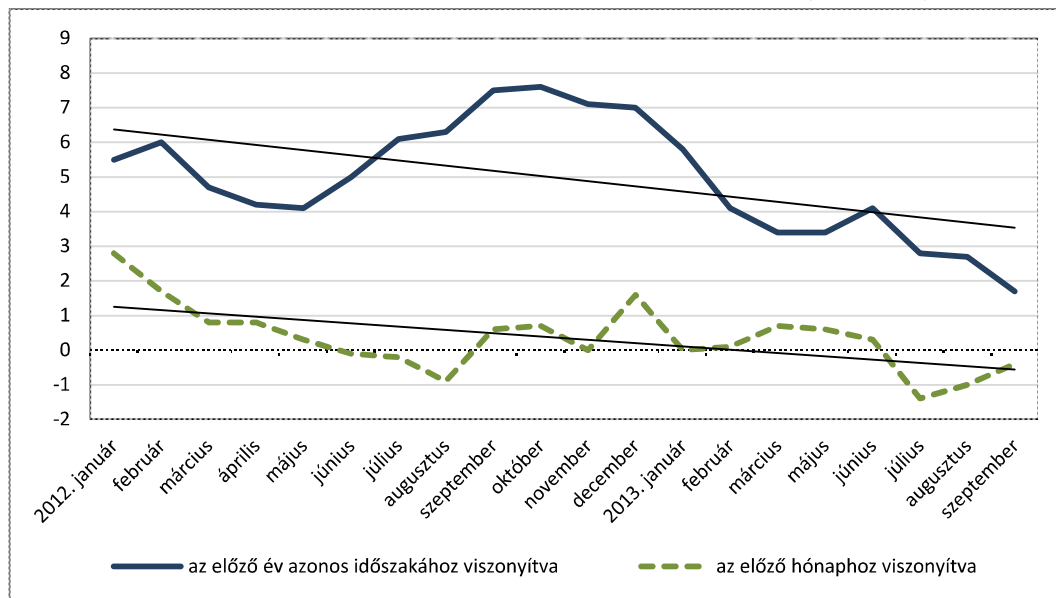
Pozitívum, hogy az élő állat, a hús- és hústermékek, a gabona, a zöldség-gyümölcs, a cukor, az olajos magvak és a növényolaj tekintetében megőriztük a nettó exportőri pozíciónkat.

1.2 Az élelmiszerek fogyasztói árának változása

A KSH adatbázisából kiderül, hogy a **fogyasztói árak szeptemberben 1,4 százalékkal voltak magasabbak, mint egy évvel korábban**. Az előző hónapoknak megfelelően **az élelmiszerek az átlagosnál nagyobb mértékben, 1,7 százalékkal emelkedtek**. Az előző évhez viszonyítva jelentősen növekedett a sajt, a tej, valamint a sertéshús ára. Ezzel ellentétben árcsökkenés volt megfigyelhető a tojás, cukor és a liszt valamint a csokoládé fogyasztói árában.

Az előző hónaphoz viszonyítva a fogyasztói árak 0,5 százalékkal emelkedtek, ezen belül az élelmiszerek fogyasztói ára csupán 0,4 százalékos növekedést mutatott. Az árcsökkenés háttérében alapvetően az idényáras élelmiszerek, elsősorban burgonya, zöldség, gyümölcs árának 5,3 százalékos csökkenése húzódik meg. Mérséklődött továbbá a liszt, a száraztészta, a cukor ára, míg emelkedés következett be a sertéshús, párizsi, kolbász, baromfihús és a tej árában is.

3. ÁBRA: FOGYASZTÓI ÁRAK VÁLTOZÁSA ÉS TREND (SZÁZALÉK)



Forrás: KSH

Amennyiben az élelmiszer fogyasztói árának havi változását figyeljük, látható, hogy az árak az év folyamán érdemben nem változtak, illetve kismértékben csökkentek, melyet jól ábrázolnak az élelmiszer fogyasztói árak havi változását jelző trendvonalak is.

Az előrejelzések az év hátralevő részében mérsékelt növekedést prognosztizálnak. A várakozások háttérében alapvetően az élelmiszerekre globálisan ható kedvező terméseredmények húzódnak meg, melyet akár már rövidtávon is tovább erősítenek a csökkenő nyersanyagárak. Ennek köszönhetően az inflációs nyomás az élelmiszereken ez évben érzékelhető lesz.

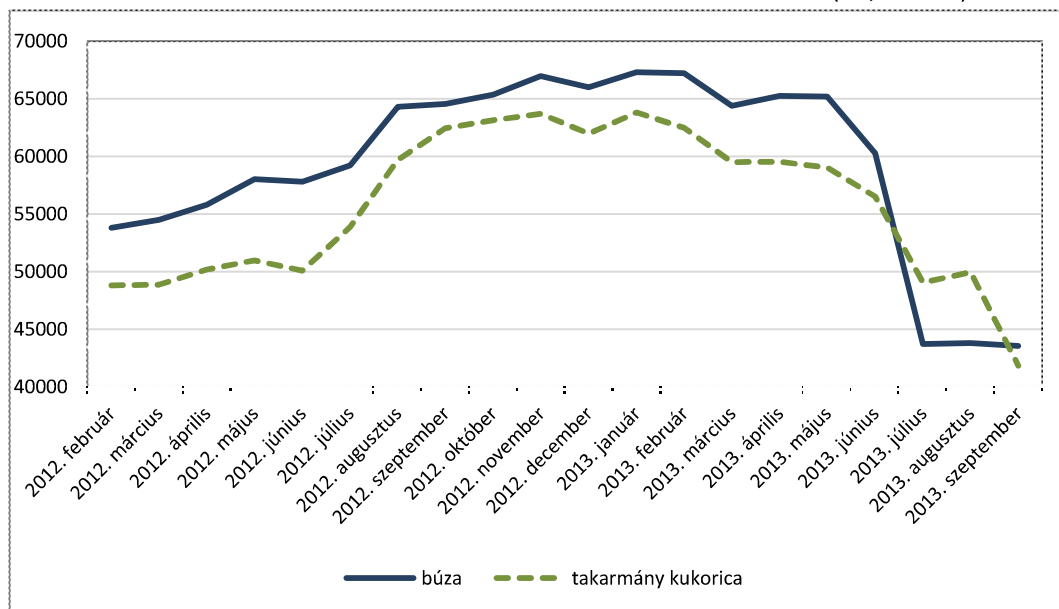
1.3 Termelői árak változása

A betakarítási munkák befejeztével egyre közelebb kerülünk a világ teljes búzatermésének mért (valós) eredményéhez, így a szeptemberi adatokból, illetve az Egyesült Államok Mezőgazdasági Minisztériuma (USDA) által közölt legfrissebb előrejelzésekből látszik, hogy **a világ búzatermése a tavalyi rekordszintet idén akár 54 millió tonnával is meghaladhatja.** A globális búza termésmennyisége előrejelzések szerint 709 millió tonna körül alakul majd. A kedvező eredmények ellenére idén mégsem lehet számítani a készletek feltöltődésére; a keresletet sokkal inkább élelmezési és takarmánypiaci igények motiválják majd. A kedvező globális terméseredményekhez az EU gabonatermő országai is hozzájárultak, hiszen jelentős mennyiséget takarítottak be Romániában, Ausztriában, Bosznia-Hercegovinában, Németországban és Lengyelországban is. **Magyarországon** sincs ok panaszra, hiszen összesen **5,1 millió tonna búza termett**, a múlt évi 4 millió tonnához képest ez közel 25 százalékos emelkedés. Az országos termésátlag 4,66 tonna/hektár volt az idén. Az előrejelzések a magyar gabonatermelők szempontjából nem kedvezőek, tekintve, hogy **a fekete-tengeri régió nagy exportőrei:** Oroszország és Ukrajna összesen akár közel 30 millió tonna búzát is exportálhat, így

több gabonatermesztő európai ország versenytársává válhatnak. A kedvező terméseredmények az árak mérséklődéséhez vezettek, a chicagói árutőzsdén a takarmány búza havi jegyzése 230-235 USD/tonna, míg a malmi búza ára 250-255 USD/tonna volt. **A hazai piacokon a malmi búza ára szeptemberben 44 ezer Ft/tonna, míg takarmánybúza ára 43 ezer Ft/tonna volt, ez hozzávetőlegesen 32-34 százalékkal kevesebb, mint egy évvel korábban.**

Szintén az **USDA előrejelzése szerint kukoricából rekordtermés várható** a 2013/2014-es gazdasági évben, a szakértők 957 millió tonnát becsülnek, mely 100 millió tonnával több, mint a tavalyi évben volt. Sajnos azonban **több európai ország termés kilátásai folyamatosan romlanak köszönhetően a nyár végi csapadékhiányos, forró időjárásnak.** Olaszországban, Ausztriában az előző évinél ugyan nagyobb termést várnak, mely azonban még így sem közelíti meg a sokéves átlagot. **Magyarországnak sincsenek túl jó kilátásai erre az időszakra de a tavalyi 4,5 millió tonnánál kedvezőbb, 5,8 millió tonna körüli terméseredményt várnak a NÉBIH szakértői.** Németországban, Romániában ellenben kedvező terméseredményeket prognosztizálnak. **A kukorica esetében is versenytársként jelenik meg Ukrajna, amely az idén 29 millió tonna termést készül betakarítani, melynek a felét a külpiacra tervezi értékesíteni.** A kukorica világpiaci ára a chicagói árutőzsdén tovább süllyedt az előző hónapokhoz képest, így szeptemberben 180 USD/tonna volt a jegyzése. Az Agrárgazdasági Kutató Intézet Piaci Árinformációs Rendszer (AKI PÁIR) adatai szerint **a kukorica termelői ára 45 ezer Ft/tonna körül alakult szeptemberben, mely 24 százalékkal alacsonyabb az előző év azonos időszakához viszonyítva.**

4. ÁBRA: A BÚZA ÉS A KUKORICA TERMELŐI ÁRÁNAK VÁLTOZÁSA (FT/TONNA)



Forrás: KSH

Az olajnövény ágazatban (napraforgó, szója, repcemag) az idén a legnagyobb mértékben a napraforgó piaci ára süllyedt, melyet elsősorban 40,2 millió tonnára becsült globális rekordmennyiséggel magyaráznak a szakértők. Ez közel 5 millió tonnával több, mint az előző

évben. Az AKI PÁIR adatai alapján a napraforgó ára 90 ezer Ft/tonna volt szeptemberben, 30 százalékkal kevesebb, mint egy évvel korábban.

Magyarországon **a nyerstej országos termelői átlagára** 94,5 Ft/kg volt 2013. szeptemberében; az előző hónaphoz viszonyítva 4,1 százalékkal, míg **az előző év azonos időszakához képest 20,8 százalékkal magasabb**. Nemzetközi viszonylatban nem állnak rendelkezésre szeptemberi adatok, így a nyári tendenciák írhatók le. A világ valamennyi pontján a nyers tej felvásárlási árának emelkedése a jellemző. Az EU-ban júniusban 2 százalékkal, Új-Zélandon 16 százalékkal, míg Olaszországban 20 százalékkal nőtt a nyerstej felvásárlási ára az előző hónaphoz viszonyítva. A nyers tej felvásárlási ára ebben az időszakban Magyarországon 92,6 Ft volt. Az árak növekedésének hátterében alapvetően az új-zélandi aszály húzódik meg, melynek következtében jelentősen visszaesett a globális kereskedelembe kerülő tejtermékek mennyisége. Előrejelzések szerint a tej mennyiségének csökkenése maga után vonhatja a tejtermékek világpiaci árának a növekedését is.

Az élőállat és hústermékek esetében ellentétes irányú piaci folyamatok zajlottak le az elmúlt hónapokban. Az USDA adatai szerint az USA marhahústermelése stagnált az év első 8 hónapjában, míg Brazíliában, de különösképpen Argentínában nőtt a marhahústermelés volumene. Utóbbi ország 9 százalékkal tudta növelni termelését, melyet bővülő exportértékesítés és növekvő belső fogyasztás indukált. A tengerentúli folyamatok azonban az EU-ban nem indították növekedésnek a szarvasmarha árát (míg az USA-ban, Brazíliában, és Argentínában is növekednek az árak). Az EU-ban 3,5 százalékkal csökkent a fiatal bika ára, melyet a magyarországi termelői árak nagyobb mértékben követtek: a fiatal bika termelői ára 8 százalékkal, a vágótehéné 10 százalékkal, a vágóüszőé 3 százalékkal csökkent augusztusban az előző év azonos időszakához viszonyítva. A hazai, EU-átlagot meghaladó árcsökkenés a külpiazi kereslet visszaesésével magyarázható.

A Budapesti Nagybani Piacon szeptemberben a belföldi termesztésű burgonya átlagára 42 százalékkal volt magasabb, mint egy évvel korábban. A Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági hatóság (NÉBIH) adatai alapján idén 420 ezer tonna burgonyát takarítottak be, mely 16 százalékkal kevesebb, mint egy évvel korábban. Ez a mennyiség 17,3 ezer hektáron termett, hozzávetőlegesen 30 százalékkal kisebb termőterületen, mint tavaly. Szeptemberben volt az almaszüret csúcsidőszaka, melynek várható eredményeiről a Világ Alma és Körte Szövetsége (WAPA) adott ki tájékoztatást. Ezek szerint Magyarországra 2013-ban 588 ezer tonna alma terméseredmény becsülhető. A téli tárolásra alkalmas belföldi alma termelői ára 150-178 Ft között alakult kilogrammonként.

1.4 Az mezőgazdaság csődérintettsége

A Magyar Nemzeti Bank (MNB) által májusban publikált összefoglaló² bemutatja a mezőgazdasági csődráta alakulását. A csődráta alapvetően a csődeljárás alatt lévő és az egy évvel korábban működő társas vállalkozások százalékos arányát fejezi ki. A mutató jól tükrözi egy ágazat pénzügyi stabilitását. A mezőgazdasági vállalkozások esetén 2009 előtt 3 százalék alatti volt a mutató értéke, mely 2009 első negyedéve óta folyamatosan mérséklődött, majd a mutató 2012 második negyedévében érte el újból a 3 százalék feletti értéket. Fontos hangsúlyozni, hogy 2012 negyedik negyedévében újra csökkentő tendenciát adott: a 2011. évi 2,8 százalékos értéket mutatta a ráta. Elmondható, hogy **a mezőgazdaság – alacsony mutatójával – a legmegbízhatóbb adósok közé tartozik** olyan helyzetben is, amikor a legtöbb ágazatban a mutató értéke igen magas szintet ér el (pl. építőipar 9,2 százalék, szolgáltatások 5,5 százalék, 2010 év végi MNB adatok szerint).

1.5 Jogszabályi összefoglaló az agrárágazatot érintő főbb változásokról

75/2013. (IX. 6.) VM rendelet az egyes állatjóléti támogatások feltételeiről szóló miniszteri rendeletek, valamint az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból a Helyi Vidékfejlesztési Stratégiák LEADER fejezetének végrehajtásához 2013-ban nyújtandó támogatások részletes feltételeiről szóló 35/2013. (V. 22.) VM rendelet módosításáról

A „saláta rendelet” második – a 35/2013 (V.22.) VM rendeletet módosító – része az egyes LEADER helyi akciócsoportok (HACS) Helyi Vidékfejlesztési Stratégiáiban foglalt fejlesztési területekkel összhangban lévő pályázatokra vonatkozó feltételt módosította. A rendeletmódosítás lehetővé tette, hogy egyes HACS-oknál még rendelkezésre álló (le nem kötött) pályázati forrásokra 2013. augusztus 31. helyett szeptember 30-ig lehessen benyújtani kérelmeket. A HACS-oknál rendelkezésre álló mintegy 30 milliárd forint forráskeretre így közel 39 milliárd forintnyi támogatási kérelem érkezett be. A túligénylés biztosítja, hogy a nem támogatható, nem megfelelő, vagy visszavont pályázatok kiesése esetén is kötelezettségvállalásra kerüljön az erre fordítható keret (ne kelljen átcsoportosítani, vagy ismételt pályázati eljárást lefolytatni).

86/2013. (IX. 27.) VM rendelet az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból a szaktanácsadási szolgáltatások igénybevételéhez nyújtandó támogatások részletes feltételeiről szóló

²

http://www.mnb.hu/Root/Dokumentumtar/MNB/Kiadvanyok/mnbhu_stabil/mnbhu_stab_jel_201305/jelentes_penzugyi_stabilitas_201305_hu.pdf

52/2007. (VI. 28.) FVM rendelet, valamint az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program I. és II. intézkedéscsoportjához kapcsolódó képzések tárgyában nyújtandó támogatások részletes feltételeiről szóló 139/2008. (X. 22.) FVM rendelet módosításáról

A rendelet a szaktanácsadási szolgáltatások (57/2007.(VI.28.) VM rendelet) kapcsán módosítja a támogatási kérelmek benyújtásának határidejét. Ennek jelentősége abban áll, hogy a 2013. második félévében megkötött szaktanácsadási szerződések kifizetési kérelmeit 2014-ben is be lehessen nyújtani, szintén a forrásvesztés elkerülése, a már lekötött támogatási összegek biztosabb kifizetésére való tekintettel.

A rendelet képzésekhez (139/2008. (X.22.)) kapcsolódó módosítása szintén időbeli engedményeket és a kedvezményezettek számára kedvező határidő módosításokat tartalmaz; továbbá lehetővé teszi a növényi talajminták vizsgálati díjának visszatérítése mellett a növényi minták vizsgálati díjának visszatérítését is. Ez utóbbi módosítás részben szakmai indokoltsága miatt, részben pedig a források minél teljesebb kihasználása érdekében került be rendeletbe. Szintén jelentős módosítás a korábban 275 000 forintban maximált Országos Képzési Jegyzékben szereplő (OKJ-s) végzettséget adó tanfolyamok elvégzésének támogatása. Ez a módosítás következtében 570 000 forintra módosult; ennek oka az OKJ módosulása, amely jelentős óraszámemelést írt elő a legtöbb képzettség megszerzésére vonatkozóan. Az óraszámok emelése értelemszerűen a tanfolyamok árának emelését vonzza magával.

A statisztikák³ alapján a magyar gazdálkodók alulképzettek. Az agrárszektorban dolgozók alacsony képzettségi szintjét jól érzékelteti, ha foglalkoztatottjainak iskolázottságát más ágazatokéhoz hasonlítjuk. A felmérés szerint a mezőgazdaságban 100 foglalkoztatott közül 33-an legfeljebb általános iskolai végzettséggel, 57-en középfokú végzettséggel, diplomával pedig 9 fő rendelkezett. Ugyanezek az arányok a nemzetgazdaság egésze esetén, ugyanakkor 12, 64, illetve 24 fő volt. **Az agrárszférában** tehát a többi gazdasági ághoz képest **kiugróan magas a legfeljebb alapfokú végzettségűek aránya**, a középfokúaké 7 százalékkal alacsonyabb, míg a diplomások aránya 15 százalékkal alacsonyabb az országos össz-ágazati átlagnál. A tőkehiány miatt **önerőből legtöbbjük – főként a kisebb méretű gazdaságot vezetőik – nem vesznek részt képzéseken, tanfolyamokon.** Amennyiben a támogatások mértéke nem követné az emelkedő tanfolyami díjakat, tovább romlana a sajnálatosan amúgy sem magas képzési hajlandóság, melynek így már valós pénzügyi okai is lennének. A képzés megszerzése után a tanfolyami díjak majdnem minden ágazati képzés esetén száz százalékban visszaigényelhetők.

³ Központi Statisztikai Hivatal: A mezőgazdaság fejlettségének regionális különbségei, 2008. december, 56-59. o.

2. Elemzés

2.1 A fordított adózás bevezetésének hatásai

A Kormány 2011-ben kérvényezte az Európai Uniónál a gabona és olajos növények, valamint a szója esetében a fordított áfa bevezetését. A Bizottság jóváhagyta a derogációs kérelmet, így 2012. július 1-től kétéves átmeneti időszakra bevezetésre került a fordított áfa néhány növénytermesztési kultúra (kukorica, búza, árpa, rozs, zab, tritikálé, napraforgómag, repce vagy olajrepcemag, szójabab) esetében. A derogációs kérelem benyújtása, a fordított adózás bevezetésének alapvető motivációja a feketegazdaság visszaszorítása volt.

A fordított adózás az általános áfa szabályok szerinti adózáshoz képest abban tér el, hogy értékesítéskor a számlában foglalt összeg után felszámított áfát nem az eladó fizeti meg, hanem a vevő. Az eladónál fizetendő áfa nem merül fel, azt bevallásában elszámolnia nem kell. Az adót a vevő állapítja meg és saját bevallásában fizetendő áfaként szerepelteti, illetve áfa alanyként jogosult az adó levonására is, vagyis tényleges befizetési kötelezettsége nem keletkezik.

A fordított adózás azonban másként jelenik meg a szereplők között, az eladók számára átmeneti likviditási nehézséget, míg a vevők számára finanszírozási előnyt eredményez. A vevőnek az áfa összegét nem kell kifizetnie az eladó számára. Ennek kapcsán azonban nehézség alakul ki a termelési lánc első szereplőjénél, általában a termelőnél; annál is inkább, mert a termelőnek is van egyenes adózású beszerzése, mely esetében az áfát visszaigényli, de mivel az értékesítés után nem kapja meg az áfát, általában áfa-visszaigénylő pozícióba kerül és áfa egyenlegük negatív előjelűvé válik.

Magyarországon hozzávetőlegesen 4,5 millió hektár szántóterületnek, mintegy 80 százalékan 3,6 millió hektáron folyik gabonafélék, olajnövények és szója termesztése. Időjárástól függően a gabonafélék esetében 12-15 millió tonna, az olajos növényeknél 1,2-2 millió tonna termést takarítanak be. Az alágazat jelentőségét tovább erősíti, hogy a magyar mezőgazdasági teljesítménynek közel a 60 százalékát adja, illetve a teljes agrárgazdasági exportból 30 százalékkal részesedik.

A Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) adatainak az AKI által történt feldolgozásából⁴ kiderül, hogy **a növénytermesztési ágazat éves szinten hozzávetőlegesen 213,5 milliárd Ft fizetendő áfa és mintegy 200,4 milliárd Ft előzetesen felszámított áfa egyenlegeként éves szinten nettó 13,1 milliárd Ft áfa-befizető a költségvetés számára. A fordított adózás bevezetését követően a vevők által nem a termelőknek fizetett áfa értéke éves szinten 54,9 milliárd Ft.** Ebből

⁴ Agrárgazdasági Kutató Intézet (2013) – A mezőgazdasági és az élelmiszeripari termékekre vonatkozó Áfa-rendszer és –mérték változása és hatásai c. kiadványa, 68-75. o.

következik, hogy a növénytermesztés 41,8 milliárd Ft nettó visszaigénylő pozícióba kerül, így az ágazat finanszírozási képessége éves szinten 13,1 milliárd Ft-tal romlik.

A fordított adózás bevezetése tehát kedvezően hat a piaci folyamatokra, mérséklődik a fekete gazdaság aránya, mely az AKI becslése alapján az érintett ágazatokban akár a 25-35 százalékot is elérte. A fordított áfa bevezetését követően elindult piaci kifehéredés következtében jelentősen **lecsökkent az adóelkerüléssel érintett értékesített áru mennyisége.** Az előző év júliusa és 2013. májusa között az érintett termények felvásárlási értéke összességében 54,8 milliárd forinttal (255,1 milliárd forintról 309,9 milliárd forintra) nőtt. A kapcsolódó áfa-bevétel 51,8 milliárd forintról 65,9 milliárd forintra bővült. Ez utóbbi 14,1 milliárd forint többletbevételt jelent a költségvetésnek, amely már a 2012. évi 2 százalékpontos áfa-emelés hatását is tartalmazza.

A NAV tájékoztatása szerint a fordított áfa bevezetése nemcsak a feketegazdaság elleni harcban mutat kedvező eredményeket, hanem jelentős piac-átrendező hatással is bír. Az intézkedés hatására a **tisztességtelen piaci szereplők száma csökkent, így az általuk okozott piactorzító hatás is mérséklődött.** A NAV vizsgálatok tapasztalatai alapján elmondható, hogy az ugyanazon adózónál folytatott vizsgálatok során a korábban problémás számlakibocsátók, kizárólag forgalmazási tevékenységet „végző” adózók jelenléte jelentősen lecsökkent, több esetben megszűnt.

Az adózók adózási morálja tekintetében javulás tapasztalható, a fiktív ügyletek köre szűkült. A „közvetítő” átszámlázó cégek száma is lecsökkent, a beszerzések egyre inkább eltolódnak abba az irányba, hogy közvetlenül a termelőktől vásárol a feldolgozó. Számos gabonatermesztéssel és – kereskedelemmel foglalkozó vállalkozás vallott be a mechanizmus bevezetése óta jelentős fordított adós értékesítést, mely adózóknál korábban minimális bevételek jelentek meg mind bizonylatokon, mind bevallásokban. Ezáltal a szektor átláthatósága növekedett. A NAV eredményeit a piaci szereplők visszajelzései is alátámasztják.

Az említett termények esetében bevezetett fordított áfa szakértők szerint **az adócsalások olyan mezőgazdasági ágazatokra való átterjedését eredményezheti, amelyek esetében a fordított áfa bevezetése nehezen oldható meg** (pl. lisztek), mivel a termékek egy része végső fogyasztásra kerül. Az adócsalás áthelyeződésével leginkább érintett ágazatok az intézkedés bevezetését követően a liszt és a darák piaca, valamint a növényolaj-piac. Ezen ágazatok esetében is indokolt lehet a fordított áfa bevezetése.

Szakértők szerint adócsalással jelentősen fertőzött ágazat a zöldség-gyümölcs ágazat, így ezen ágazatban bevezetett fordított áfa is jelentős javulást hozhatna a mezőgazdaság kifehéritése terén.

Fontos hangsúlyozni, hogy fordított áfa bevezetése csak a termelési-értékesítési lánc elején alkalmazható, tehát a fordított adózás tárgya csak úgynevezett köztes termék lehet. Az Európai Unió csak olyan termékkör esetében engedélyezi a fordított áfa alkalmazását, amelyek nem kerülnek végső fogyasztásra.

A Kormány 2012 őszén kezdeményezte az Európai Unió Bizottságánál a fordított adózás bevezetését élősértésre és félsértésre, hivatkozva az ágazatban jelenlévő közel 30%-os mértékűre becsült feketegazdaság visszaszorítására.

2.2 Szociális szövetkezetek

Előzmények, jogszabályi környezet

Gazdasági formaként először Angliában a XIX. században, az ipari forradalom időszakában jelent meg a szövetkezetiség. A magas fokú gépesítés vezetett oda, hogy az élő munkaerő és az akkoriban hagyományosnak mondott szakmák feleslegessé váltak az iparban. Az alacsony tőkeintenzitással és gyenge piacszervező képességgel rendelkező vállalkozók, mesteremberek tömegével veszítették el megélhetésüket. Ez a kiszolgáltatottság vezetett oda, hogy 30 személy 1844-ben megalakította a Rochdale-i Szövetkezetet, előre lefektetve azokat az alapelveket, amely mentén meghatározzák a szövetkezetiség elvét. A jó példa sikerének hatására Anglián kívül, Európában is elkezdte térhódítását a szövetkezeti kultúra és nem sokkal később Magyarországra is eljutott a gazdasági érdekérvényesítés új típusa. A II. világháború utáni kommunista rendszer létrehozta a saját államilag ellenőrzött termelőszövetkezetekből álló rendszerét, ami mérhetetlen károkat okozott a szövetkezetiség eszméjének és fogalmának, különös tekintettel a vidéki területekre. Az egykori szocialista köztársaságok Nyugat-Európa felé történő nyitásával viszont megérkeztek azok az iránymutatások, melyek jó példákat bemutatva támaszt tudtak nyújtani a szövetkezetek újbóli térnyerésének, ezzel elősegítve a kedvező jogi-gazdasági környezet kialakítását.

A nemzetközi ajánlásoknak köszönhetően az Országgyűlés elfogadta a Szövetkezetekről szóló 2006. évi X. törvényt (a továbbiakban: Sztv.). A törvény szerint a „szövetkezet az alapszabályban meghatározott összegű részjegy-tőkével alapított, a nyitott tagság és a változó tőke elvei szerint működő, jogi személyiséggel rendelkező szervezet, amelynek célja a tagjai gazdasági, valamint más társadalmi (kulturális, oktatási, szociális, egészségügyi) szükségleteinek elősegítése”. A törvényi szabályozás egyik legfontosabb eleme, hogy elkülönülten jelenik meg a gazdasági és a társadalmi érdek, de mindkettő nevesítésre kerül a törvényben. Másik hangsúlyos elem a szociális szövetkezeti fogalom meghatározása:

„Olyan szövetkezet, amelynek célja munkanélküli, illetőleg szociálisan hátrányos helyzetben lévő tagjai számára munkafeltételek teremtése, valamint szociális helyzetük javításának egyéb módon történő elősegítése”

Az európai országok között nem egységes a szociális szövetkezetekre vonatkozó jogszabályi környezet arra vonatkozóan, hogy e szervezeteket non-profit vagy for-profit kategóriába sorolják-e. Magyarországon a kapcsolódó jogszabályok a nyereségorientált vállalkozási formák közé sorolják, bár a társadalom számára hasznos többlet feladatot látnak el. Éppen e kettősség miatt lehetséges a szociális szövetkezetek számára a közhasznú státusz megszerzése, mellyel a szervezet elérheti a szélesebb körű adókedvezményeket.

A szociális szövetkezetek szerveződésének fő célja, hogy a hátrányos helyzetű tagjai számára munkalehetőséget biztosítson, ezáltal elősegítve társadalmi helyzetük javítását. Éppen ezért a megszokott munkaviszonyban, valamint a vállalkozói és megbízási jogviszony mellett lehetőség nyílik tagi munkavégzés elszámolására is. Ez a személyes közreműködés egy sajátos formája, melynek alapja a közös termelésben való, tagsági viszonyon alapuló közvetlen közreműködés. A tagi jogviszonyban lévő személynek lehetősége nyílik arra, hogy arányosítva kapja meg a közösen megtermelt javak egy részét munkája ellentételezéseként.

A jelenlegi szabályozás szerint legalább hét önkéntes tag szükséges egy szociális szövetkezet alakulásához, akik közgyűlésen határozzák meg alakulásuk feltételeit és a részjegyek értékét. A részjegyek ellentételezése történhet forgalomképes vagyoni eszköz apportjával vagy készpénz befizetésével. Szociális szövetkezetnek jelenleg természetes személy, nemzetiségi vagy települési önkormányzat, illetve azok jogi személyiségű társulásai, valamint a jogszabályban meghatározott karitatív tevékenységet ellátó nonprofit szervezetek lehetnek tagjai.

A szociális szövetkezetek számára nyújtott támogatások, feladatmegosztás a tárcák között

A jogszabályi háttér biztosítása, mint első lépés, nem segítette kellően a szociális szövetkezetek elterjedését. A következő lépés a szociális szövetkezetek létrehozását támogató program meghirdetése volt, melyet az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány (OFA) bonyolított le az akkori Szociális- és Munkaügyi Minisztérium megbízásából. Az OFA 2007 és 2012 közötti időszakban 945 millió Ft támogatási keretösszeget biztosított a programra, azzal a céllal, hogy az időszak végére 50 önfenntartó szociális szövetkezet működjön az országban. A kezdetleges szövetkezeti rendszer miatt nagy hangsúlyt fektettek a szakmai támogatás rendszerére, a mentorok és szakértők képzése mellett, széles körű tájékoztató kampányt folytattak. A sikeres program érdekében a kétfordulós pályázat keretében komoly hangsúlyt fektettek a projektötlet és a végezni kívánt tevékenység költségvetéssel kiegészített leírására, melyhez később projekttervezés képzést társítottak, az így tökéletesített pályázatok számára nyílt lehetőség a második fordulóban történő részvételre, ahol maximum 20 millió Ft támogatást kaphattak. Ezt kiegészítve egy meghívásos pályázat keretében az előzőekben támogatott, továbbra is megfelelően működő szövetkezetek részesülhettek mintegy 10 millió Ft-os támogatásban. Az OFA ezzel megalapozta magyarországi szociális szövetkezetek elterjedését, a szövetkezeti tudásbázis kialakulását, és mintegy 3000 embert ösztönzött összefogásra, szövetkezésre. Ezen pozitívumok mellett a projekt a szövetkezetiség kezdetlegességére is rávilágított: nem volt megfelelő a jogszabályi háttér, az emberek bizalmatlanok voltak az új szervezeti rendszerrel, a szövetkezetet irányító személyek sok esetben nem voltak elég kreatívak, felkészültek a feladatra, valamint a hátrányos helyzetű szövetkezeti tagok motiváltsága, munkamorálja gyakran az alkalmazotti léthez sem bizonyult elegendőnek, nemhogy a szövetkezet alapjának számító tulajdonosi szemlélethez.

A későbbiekben a támogatás megszűntével a szövetkezetek, mintegy 30-40 százaléka maradt fenn, ami a vezetőik kreativitásának, megújuló képességének köszönhető.

A szociális szövetkezetek számára létrehozott következő támogatási program a nemzeti Fejlesztési Ügynökségen (NFÜ) keresztül került meghirdetésre 2010-ben a TÁMOP - 2.4.3-B „Atipikus foglalkoztatási formák támogatása” címmel. A pályázat fő prioritásaként a hátrányos helyzetű emberek önfoglalkoztatóvá válásának elősegítése és a munkaerő-piaci szempontból hátrányos helyzetű álláskereső és inaktív munkalehetőségének megteremtése lett meghatározva. Az OFA támogatással ellentétben, itt már eleve cégbírósi bejegyzéssel rendelkező szervezetek pályázhattak, a megvalósítandó projektben a szövetkezetnek alkalmazásba kellett venni legalább 4 hátrányos helyzetű munkavállalót, majd azok legalább 75 százalékával a projekt időszak végéig (kb. 10-15 hónap) tagsági viszonyt kellett létesíteniük. A legfeljebb 50 millió forint támogatási összeg elnyerésére kiírt pályázat rendkívül összetettsége ellenére, mintegy 200 pályázat érkezett be és ebből mintegy 60 kapott támogatást. A 2013-as év tavaszán jelentették meg mintegy 2 milliárd forint keretösszeggel a TÁMOP 2.4.3-D Szociális gazdaság fejlesztése – Az önfenntartást célzó szociális szövetkezetek támogatása címmel a támogatás újabb pályázati körét, a beérkezett pályázatok eredményeinek feldolgozása jelenleg folyamatban van. **A TÁMOP-os pályázatok esetében elmondható, hogy alapvető problémaként jelenik meg, hogy mezőgazdasági típusú tevékenységet nem támogatja** – ennek oka az ágazati szakpolitikák közötti egyeztetés során kialakult lehatárolás – ezzel **korlátozza a vidéki Magyarország területén élő hátrányos helyzetű vagy leszakadóban lévő térségek lakosait abban, hogy a felkínált munkahely és tőkebefektetés nélküli térségben beindulhasson az önfoglalkoztatás vagy a közösségi gazdálkodás.**

Mezőgazdasági tevékenységet végző szociális szövetkezetek részére jelenleg csak kiegészítő jellegű támogatásra van lehetőség, ezek közül a legelterjedtebb a szociális jellegű támogatások alapja a szociális földprogram. Jelenleg az EMMI gondozásában lévő pályázat lehetőségei korlátozottak. Fő célja, hogy a hátrányos helyzetű munkanélküli lakosság számára nyújtson szociális jellegű támogatást önkormányzatokon, azok szervezetein és szövetkezeteken keresztül. A foglalkoztatottak számára a sajátjuk mellett, az önkormányzat földterületein nyílik lehetőség mezőgazdasági tevékenység folytatására, az itt megtermelt javakat részben a helyi közétkeztetésben hasznosítják, részben pedig természetbeni juttatásként a munkások között osztják szét, a megtermelt terméket piaci úton történő hasznosítása szemben áll az Európai Unió szabályozásával. A program csekély forrásai miatt bértámogatást nem tud nyújtani a foglalkoztatottak számára, a lakosság részére hozzájárulásként vetőmagok, palánták, háztáji módszerrel nevelhető haszonállatok kiosztására nyílik lehetőség, illetve a konstrukció „A” komponense során foglalkoztatás helyettesítő támogatásban résztvevők és közfoglalkoztatotti bértámogatásban részesültekkel, növénytermesztési és állattartási/tenyésztési projektet valósítottak meg, elsődlegesen a közétkeztetést végző konyha ellátása céljából. A pályázó szervezet számára a hatékonyság növelésének céljából a földek megmunkálásához szükséges eszközök, fóliasátrak, öntözőrendszerek, gépek beszerzésére is lehetőség nyílik évről-évre. **Alapvető probléma, hogy egyes önkormányzatok a felelőtlen gazdálkodás folytán már nem rendelkeznek megfelelő mennyiségű és méretű földterülettel** ahhoz, hogy tevékenységeit bővítsék, és a termelést fokozzák.

A közvetlen támogatás hiányával küzdő mezőgazdasági tevékenységgel foglalkozó szociális szövetkezetek részére sok esetben az EMVA társfinanszírozással megvalósuló LEADER program nyújt lehetőséget infrastrukturális fejlesztésekre. A rugalmas pályázati rendszer nagy előnye, hogy a LEADER Helyi Akciócsoportok a helyi igényeknek megfelelően hozza létre vidékfejlesztési stratégiáját és ehhez kapcsolódó intézkedési tervét, ezáltal a helyi szociális szövetkezetek részére is lehetőség nyílik projektötletek benyújtására. Több esetben előfordult, hogy a szövetkezet ebből a forrásból fedezte a mezőgazdasági feldolgozóüzemének létrehozását. A Tolna-megyei Lengyelen a Völgység Kincse Gyümölcsfeldolgozó Szövetkezet a LEADER program keretéből valósította meg gyártástechnológiai fejlesztését. Elterjedésének mégis az a gátja, hogy **az utófinanszírozással megvalósuló projektek nagy terhet rónak a pályázóra, és ez a hátrányos helyzetűeket foglalkoztató, korlátozott anyagi kapacitással rendelkező szociális szövetkezet számára** sok esetben túl nagy akadályt jelent. Természetesen voltak olyan szövetkezetek, amelyek felismerték és takarékos gazdálkodásukon keresztül hitel konstrukciós lehetőségek kihasználásával meg tudták valósítani projektjüket.

Az átszervezett közfoglalkoztatási program új helyzetet teremtett a mezőgazdasági foglalkoztatásban, a program keretében 1700 település, mintegy 25-30 ezer hátrányos helyzetű lakosa dolgozik kb. 6000 hektáron⁵. **Az elvégzett munka minőségét nagyban rontja az alacsonyan képzett, gyenge munkamorállal rendelkező munkaerő.** A program legfontosabb célja, hogy az állam által nyújtott szociális támogatásokért cserébe a rászoruló tegyen is valamit a közösség érdekében és ne csak várja az otthonába érkező támogatást. Másik fontos eredményként lehet leírni, hogy a hátrányos helyzetű gyermekek nem azzal szembesülnek, hogy a szüleik egész nap ki sem mozdultak otthonról. A startmunka programban résztvevő önkormányzatok részére nem csak a közfoglalkoztatott bér és járulékterhei kerülnek finanszírozásra, hanem a munkavégzéshez szükséges kis és nagy értékű eszközök is. Ezzel lehetőség nyílik az önkormányzatok előtt hátrányos helyzetűek foglalkoztatására, aminek következő lépéseként velük együttműködve szociális szövetkezetet hozhatnának létre, ezzel elősegítve a nehézsorsú emberek kivonását a közfoglalkoztatásból és bevezetésüket a munkaerőpiacra. A Belügyminisztérium ennek érdekében létrehozta a Szociális Szövetkezetek Programkoordinációs Irodát, melynek feladata, hogy első körben felmérje a szövetkezetté válás feltételeit, lehetőségeit és megtalálja az erre alkalmas településeket. **A szövetkezeti szerveződés alapja az önkéntesség, ezért az elmúlt évek közfoglalkoztatási tapasztalatai alapján csak olyan települések vehetők számításba, ahol a hátrányos helyzetű munkaerő kellően motivált az önálló munkavégzésre,** illetve az önkormányzat is rendelkezik a megfelelő kondíciókkal a szövetkezet megalakításához. Ennek teljesülése érdekében 15 település, közel 400 munkavállalója számára szeretne segítséget nyújtani a Programkoordinációs Iroda szociális szövetkezet létrehozására 2014-ig.

A Vidékfejlesztési Minisztérium korábbiakban leírt LEADER program mellett a Nemzeti Földalapkezelőn keresztül, szociális földprogramban és a közfoglalkoztatásban résztvevő

⁵ BM-VM-NGM-EMMI tárcaközi egyeztetésen (2013. 04. 09.) elhangzott információknak megfelelően.

önkormányzatok részére nyújt földbérleti támogatást. Másik forráshoz jutási lehetőség, hogy a földterülettel rendelkező szociális szövetkezetek területalapú támogatásra tarthatnak igényt, ennek összege évente kb. 50-60 ezer Ft/ha. A mezőgazdasági támogatásokkal kapcsolatban **több esetben felmerülő problémát jelent a mezőgazdasági típusú szociális szövetkezeteknél az agrár „de minimis”** (alacsony összegű **támogatások** éves maximuma, agrárium esetében 7 500 euró/év, egyéb ágatokban 200 000 euró/év) **kérdésköre**. A különböző egyeztetéseken felmerülő egyik állandó probléma, hogy mekkora piactorzító hatása van ennek a típusú támogatásnak, illetve a szövetkezet vagy a tagok legyenek-e a támogatottak. Szintén probléma, hogy nem csak az ügyfelekre vonatkozik az agrár „de minimis”, hanem létezik az Európai Unió által meghatározott országos keret is, amely egy esetleges támogatás meghirdetésével veszélyezteti a többi mezőgazdasági programot.

Szociális szövetkezetek típusai, területi elhelyezkedésük

Az eddigi tapasztalatok alapján elmondható, hogy a szociális szövetkezeteknek az általuk végzett tevékenység alapján két típusát különböztetjük meg, mely helyszín alapján is elkülöníthető egymástól. Az OFA és TÁMOP pályázatai forrásainak segítségével megerősödött, szolgáltatásra alapozott szociális szövetkezetek, főként az urbánus környezetben/közösségekben terjedtek el, a TÁMOP tapasztalatai alapján a létrehozott szövetkezetek mintegy 60-70 százaléka tevékenykedik városokban. Köszönhető ez a pályázati rendszer bonyolultságának is, hisz a tapasztalatok szerint ezen szövetkezetek mögött sok esetben jelentős anyagi tartalékkal rendelkező, sikeres vállalkozók, vagy kreatív menedzserek állnak, akik általában egy hiánypótló szolgáltatásra (pl. park és intézmény fenntartási feladatok, kézműves üzem létrehozása, családi napközi létrehozása, nyomdaipari feladatok ellátása, egészségügyi ellátásra, idősök gondozására stb.) építve alakítják meg a szövetkezetet.

A második típus a mezőgazdasági tevékenységhez, vagy a mezőgazdasági termékek feldolgozásához kapcsolódik. Ezek leginkább az ország munkanélküliség által sújtott területein terjedtek el, a nagy földterülettel rendelkező falvakban találhatók. Ezen szövetkezetek (Kisvejte, Komlóska településeken) többnyire életképesek, megteremtik maguknak a megfelelő piacot, nem ritka, hogy a megtermelt árukat nagy áruházláncoknak, illetve exportra értékesítik⁶.

Területileg megállapíthatunk egy harmadik kategóriát is, ebben **azok a települések** találhatók, **melyek az ország periferiáján, belső periferiáján helyezkednek el, jelenleg nem folyik ott számottevő gazdasági tevékenység, a mélyszegénységben élő lakosok a rendelkezésükre álló eszközökkel se lennének alkalmasak a saját kertjük megművelésére, nemhogy szociális szövetkezetek létrehozására**. Ezekben a falvakban nem ritka, hogy 2-3 nemzedék úgy nő fel, hogy nem láttak a családjukban rendszeresen dolgozó embereket. Ilyen körülmények között nem várható el, hogy az emberek maguktól dolgozni kezdjenek még akkor sem, ha hirtelen lehetőségük nyílna rá, számos szakértő egybehangzó állítása szerint az ország ezen részein

⁶ Kabai Gergely-Németh Nándor „A vidéki munkahelyteremtés régi-új útjai” c. kézikönyvben, 2012.

szociális munkásokra lenne szükség, akik hosszú évek kitartó munkájával tudnák elérni, hogy a kilátástalan helyzetbe szorult emberek újra termelő tevékenységet tudjanak folytatni.

Szociális szövetkezetek foglalkoztatási hatása és azok lehetséges eredményei

Szövetkezet minimális taglétszáma a magyar törvények szerint 7 fő, ebből következik, hogy településenként egy szövetkezet legalább ennyi embert tud foglalkoztatni. Sok esetben azonban a szövetkezet nem minden tagja foglalkoztatott, mint ahogy az is előfordulhat, hogy a szövetkezeti tagok száma magasabb. A Belügyminisztérium (BM) előzetes tervei alapján átlagosan egy létrehozott szövetkezetben 25 főt kívánnak foglalkoztatni. Az európai tendenciák alapján a szövetkezeti foglalkoztatottak, az országos arány mintegy 6 százalékát teszik ki, mind gazdasági mind foglalkoztatotti viszonylatban.

A BM előzetes vizsgálata alapján, a jelenlegi közfoglalkoztatotti bérrel számolva az általa támogatandó 10-15 szövetkezet megalapítása, 2 éves működtetése, bérköltségekkel, működési költséggel, beruházásokkal, mintegy 340 millió forintot tenne ki. Ebből kiindulva látható, hogy egy új szövetkezet bejegyzése, az alapítás járulékos költségeivel számolva, bérköltséggel együtt mintegy 1 millió forintos kiadást tesz ki tagonként egy évre, mely nem fedezi a működési költségeket.

Az eddigi pozitív tapasztalatok alapján (pl.: Rozsály, Kisvejke) azokon az 1000 fő alatti településeken, ahol van egy olyan karizmatikus, társadalmat összefogó személy vagy csoport, aki képes motiválni a településen élőket, és mozgatni a gazdasági szálakat, mintegy **60-100 hektár termőterület szükséges a lakosság megélhetése, önfenntartása biztosításához**. Ezeknél a településeknél is **problémát jelent** azonban, hogy elsődlegesen **a munkát biztosító vegetációs időszak nem nyújtható ki 12 hónapra**. A már meglévő szociális szövetkezetek és az önkormányzatok is azzal a problémával szembesültek, hogy a foglalkoztatottak számára a téli időszakban nem tudnak kellő mennyiségű munkát biztosítani.

A szövetkezeti kultúra elterjedésével, a jogszabályi és támogatási háttér kedvezőbbé válásával, 3100 településsel számolva **mintegy 22 000 szövetkezeti foglalkoztatottal lehetne kalkulálni**. Ebből kiindulva a hasonló méretű, tehát 1000 fő alatti településekkel számolva, melyből kb. 1700 van az országban, mintegy 170 000 hektár földterület tudná biztosítani a településen élő lakosság önfenntartását.

Javaslatok

A szakértői vélemények szerint az egyik fő probléma, hogy a TÁMOP keretein belül nem támogatható mezőgazdasági tevékenység, ezáltal a konstrukció keretein belül elérhető bértámogatás lehívása nem valósulhat meg. Éppen ezért a mezőgazdasági tevékenységekkel foglalkozó szociális szövetkezetekben dolgozó munkavállalók megsegítése céljából **a kezdeti 1-2 évben bértámogatást kell biztosítani**, mely a segítséget azonban a mezőgazdasági tárca nem tudja megadni. A másik fő probléma az agrár „de minimis” és a **szociális szövetkezetek mezőgazdasági támogatásának átalakítása**, az új programozási időszakban várhatóan a LEADER HACS-okon keresztül lesz lehetőség ezen szervezetek infrastruktúra fejlesztésére és agrár-

szaktanácsadásra alapozott támogatására. Ezen támogatások mellett a szociális szövetkezetek nem lehetnek életképesek, ha nincs a birtokukban a mezőgazdasági tevékenységhez elengedhetetlen földtulajdon, éppen ezért a **szövetkezet vagy a tagként szereplő önkormányzat, nemzetiségi önkormányzat számára lehetőséget kell biztosítani az állami földtulajdon bérbevételére.**

Szociális szövetkezetek létrehozását csak olyan földrajzi területeken érdemes támogatni, ahol az eddigi szociális földprogram és a közfoglalkoztatás által megszerzett tapasztalatok segítséget nyújthatnak a lakosság számára a munkaerő-piaci integrációhoz. Perspektívát lássanak az önfoglalkoztatást elősegítő szövetkezeti rendszerben. Ezért **javasolt olyan szociális munkás/szociális segítői hálózat létrehozása**, mely folyamatos jelenlétével elősegíti a mélyszegénységben élő hátrányos helyzetű emberek reintegrációját.

A szociális szövetkezetek széles körben való elterjedéséhez, **szükség van** a szövetkezetek támogatásában résztvevő szervezetek közreműködésével **a megfelelő szabályozási környezet kialakítására**. Szükség van az egyes tárcákra nehezedő kormányzati nyomás fokozására, melyre megfelelő helyzetet teremt a 2014-2020-as új programozási időszak kezdete és a programalkotás időszaka.